

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN JUSTICE - CURRENT CHALLENGES AND RISKS

Radim Kalabis¹

Abstract

The aim of this article is to compare the different artificial intelligence systems currently used in the justice system, both predictive and decision-making systems. In this context, I will focus on the benefits as well as the risks that the use of AI in the justice sector entails. Here, I am referring in particular to the disadvantages and risks of artificial intelligence in the form of an insufficiently representative set of input data and the associated bias in decision-making or prediction, balanced, on the other hand, by the speed and accuracy of these systems. In the article I also discuss the obstacles to the introduction of artificial intelligence decision-making systems into the European, and hence Czech, judicial space, where their use is hindered by the Constitution of the Czech Republic and the Charter of Fundamental Rights and Freedoms, as well as the Criminal Code. Restrictions on the introduction of autonomous decision-making systems also exist at the EU level. The use of artificial intelligence in the Czech and European context thus remains mainly in the role of electronic assistants.

Keywords

Digitalization, Justice, Autonomous Systems, Independence of Justice

I. Úvod

Digitalizace státní správy i justice v České republice pomalu, ale jistě pokračuje, a to v kontextu s postupující digitalizací státní správy. K podobnému procesu dochází také na úrovni Evropské unie. Otázka autonomních systémů umělé inteligence a jejich použití v justici je tak velmi aktuální, nicméně přináší celou řadu otázek právních i etických, které budou muset být vyřešeny před tím, než přijde na řadu první samostatně rozhodující systém, pracující bez zásahu člověka.

Problematika je v tomto kontextu velmi aktuální a je jí věnován prostor jak na tuzemské, tak i na evropské úrovni. Klíčovou otázkou, která se v dané souvislosti řeší patrně nejintenzivněji, je způsob a míra zapojení umělé inteligence do justičního systému – zda jen v rovině pomocných systémů, například vyhledávání dat, jejich třídění, poskytování základních rad účastníkům řízení aj. nebo také samotné rozhodování.

Vývoj ve světě směřuje k tomu, aby se jednou robotické systémy staly plnohodnotnými soudci. Počátky je možno vidět v Číně či v soukromém elektronickém rozhodčím soudu, případně v prediktivních systémech, kterým se budu taktéž v článku věnovat.

Je takový stav, který již několik let zkoušejí v mnoha zemích, v České republice vůbec možný a aplikovatelný dle stávajícího právního řádu, případně je aplikovatelný částečně na partikulární spory ve vymezených civilních oblastech? Na to se pokusí odpovědět tento článek, který se zaměří jednak na současný stav veřejné diskuse, týkající se autonomních systémů v rámci státní správy v ČR a dále na potenciální možnosti využití umělé inteligence při rozhodování o právech a povinnostech účastníků řízení.

Při zavádění umělé inteligence do tuzemské či evropské justice však narážíme na jistá omezení, plynoucí z charakteru samotných autonomních systémů, které pracují na principu učícího se algoritmu. Připuštění těchto systémů do rozhodovacích činností v justici, které nejen v České republice, ale ani v žádném státě Evropské unie doposud není na pořadu dne bez ohledu na to,

¹ PRIGO University, Vítězslava Nezvala 801, 76001 Havířov, Czech Republic. E-mail: radim.kalabis@prigo.cz.

že se tyto možnosti aktivně zkoumají a testují, není otázkou technickou, ale otázkou právní a etickou. Tyto systémy přes své nesporné výhody mohou přinášet nesčetná rizika v podobě diskriminace, nepřezkoumatelnosti rozhodnutí, nejasnosti, ohledně fungování systému, rizika v podobě rozhodnutí vyloženě nesprávných, založených na nedostatečných vstupních datech. S touto problematikou dále souvisí také odpovědnost za činnost umělé inteligence, která by potenciálně nahradila člověka v některých rozhodovacích procesech a dále potenciálně také nutná ingerence soukromého sektoru, jakožto tvůrce umělé inteligence do soudního systému, jakožto jedné ze složek moci a z toho plynoucích rizik nezávislosti soudního systému.

Cílem článku je zhodnotit dosavadní úroveň vývoje umělé inteligence, používané v oblasti práva a justice ve světě, analyzovat přínosy a rizika těchto systémů a ve vztahu k podmínkám České republiky zhodnotit možnosti jejich užití.

II. Rešerše pramenů

Nad možností, že by se umělá inteligence stala složkou moci soudní, resp. v některých případech nahradila soudce, uvažuje například Park (2020), který však současně varuje před riziky v podobě jistého zakonzervování stavu, jelikož umělá inteligence pracuje zejména s databázemi starších dokumentů a rozhodnutí. Na druhou stranu považuje umělou inteligenci v justici za přínos v podobě zvýšení nestrannosti a spravedlnosti. Naproti tomu Legg & Bell (2019) se domnívají, že právní profese nebude roboty, resp. umělou inteligencí ve své podstatě ohrožena, ale bude využívána k zefektivnění a zrychlení procesů v právní oblasti, kdy bude zejména na právnících, aby se naučili s umělou inteligencí vhodným způsobem koexistovat.

Bez ohledu na jisté obavy z působení umělé inteligence je nutno konstatovat, že tato již v mnoha zemích v systému spravedlnosti působí, kupříkladu při rozhodování v rozhodčích přích, a to již, jak uvádí Nakad a spol. (2015). Autoři zde zkoumali praxi ve vydávání rozhodčích nálezů společnosti e-Court z Nizozemí.

V současné době vyhodnocuje a snaží se v co nejširší míře využít umělou inteligenci v justičním systému Estonsko. Cesta směřuje k jisté automatizaci při vydávání rozhodnutí v jednoduchých záležitostech s bagatelní hodnotou sporu, byť se ještě nejedná o klasického „elektronického soudce“, jak by se mohlo zdát (Republic of Estonia – Ministry of Justice, 2022).

V USA šli ještě dále a zavedli do praxe umělou inteligenci v rámci trestního práva. Nejedná se sice o autonomní systém v roli soudce, ale hovoříme o prediktivním systému COMPAS (viz dále), který je pomocníkem ve vyhodnocování rizik u podmíněčně propuštěných osob, jakož i předvídání rizik páchaní násilné trestné činnosti apod. Za zmínku stojí například případ Státu Wisconsin vs. Loomis, kdy aplikoval trestní soud přísnější trest na základě predikce závadového chování a možnosti nápravy u obžalovaného pana Loomise, kdy tuto predikci vytvořila právě umělá inteligence, předvídající, zda se osoba dopustí či může dopustit v budoucnu dalších trestných činů.

Tento prediktivní systém COMPAS neboli *Correctional Offender Management and Profiling Alternative Sanction*, je používán v USA již řadu let. Například Zhang a kol. (2014) poukazují na jeho přednosti v podobě vysoké míry úspěšné predikce, týkající se opakování trestné činnosti, návratu do nápravného zařízení apod., kdy odkazují na studii, ve které bylo sledováno a vyhodnocováno celkem 91 334 osob podmíněčně propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Na druhou stranu Taylor (2020) upozorňuje, obdobně jako jiní kritikové tohoto systému, nad nedostatečnou transparentností celého systému, kdy soud ani obžalovaný neví, na základě čeho systém vyhodnotil jeho rizikovost a není tak možno tuto predikci, která je následně soudem použita při rozhodování, jakkoliv relevantně napadnout.

Dá se předpokládat, že se umělá inteligence bude v rámci justice používat ve stále širším měřítku, a to nejen v právu soukromém, ale i v právu trestním. Zda se ovšem někdy stane plnohodnotnou náhradou lidského soudce, je prozatím velkou otázkou. Například XU (2022) sice vyzdvihuje efektivitu, vysokou míru objektivitu, jakož i spravedlnosti u umělé inteligence, avšak i nadále vidí

její roli jako podpůrnou. Zásadním problémem užití umělé inteligence v justici je fakt, že se jedná o samoučící se algoritmus, který ovšem vychází při svém rozhodování z velkého objemu dat, který je mu poskytnut z minulosti.

Sourdin (2021) se domnívá, že byť má umělá inteligence veliký potenciál, přesto nedojde v brzké době k tomu, že by zcela nahradila soudce. Poukazuje v této otázce na závěry australské komise pro právní reformu, která vyzdvihuje u lidského soudce indukci, intuici a schopnost posouzení sociálního dopadu příslušného soudního rozhodnutí. Toho pochopitelně umělá inteligence schopna není.

JUDr. Tomáš Lichovník (2018) se domnívá, že elektronické systémy by měly být toliko pomocníkem soudce, nikoliv náhradou. Rozvíjí nejen otázku soudcovského rozvažování o kategoriích dobrých mravů apod. ale také velmi zajímavý aspekt odpovědnosti za rozhodování umělé inteligence ve sporech a s tím spojenou možnost ohrožení důvěry občana ve spravedlnost a fungování justičního systému.

Dalším možným využitím umělé inteligence v justičním systému je role jakéhosi mediátora, který pomocí zadaných dat stranám navrhne nejschůdnější řešení, případně poskytne predikci budoucího sporu. V civilních záležitostech se v minulosti využíval ve věci manželských rozvodových pří v Nizozemí systém Rechtwijzer, který měl sloužit k zprostředkování uzavření dohody, jak uvádí například Kistemaker (2021). MacLean a Dijksterhuis (2019) poukazují na skutečnost, že součástí systému Rechtwijzer byl také kalkulátor výše výživného pro nezletilé děti, jehož výpočet představoval doporučení pro vhodnou úpravu výše alimentů. Pochopitelně, že tento systém je používán i nadále, toliko v modernizované podobě.

Další využití má umělá inteligence ve funkci mediátora (například systém *Smartsettle One*, který se řadí do kategorie ODR (*Online Dispute Resolution*), což jsou nástroje pro řešení online sporů, jak uvádí Vasdani (2019), která poukazuje na nesporné výhody pomoci umělé inteligence při řešení sporů tím, že jsou strany vedeny k dohodě, kdy během jejího dojednávání je systém nápomocen. Vasdani predikuje nárůst počtu oblastí v justici, kam by mohla umělá inteligence proniknout a usnadnit a současně urychlit soudní rozhodování. Poukazuje také na rozhodnutí kanadské vlády, svěřit část administrativní agendy umělé inteligenci.

Větší překážkou pro zavedení plně robotizované justice, kdy by rozhodovali soudci v podobě umělé inteligence, spočívá v nedostatku vstupních dat. Jak jsme mohli v minulosti vidět například na chatbotu Tay od společnosti Microsoft, která je poměrně známým a dobře zdokumentovaným případem toho, jak se umělá inteligence a samoučící se algoritmus dokáže přizpůsobit prostředí, které pak de facto zpětně promění nastavení samoučícího se algoritmu – tedy se dá říci, že byl chatbot determinován prostředím sociální komunity, ve kterém se ocitl. Příklad Tay může dle Neff & Nagy (2016) přispět k pochopení fungování podobného systému, kdy se tvůrci zaměří především na interakci systému umělé inteligence s lidskými uživateli.

Právě naplnění potřebnými daty, která budou vstupním východiskem pro následnou práci samoučícího se algoritmu, jsou největším problémem širšího zavedení elektronických soudců do justice, protože stále není dostatek relevantních podkladů pro širokou paletu případů a možností, které se v praxi mohou odehrát. Jak uvádí například Campbell (2020), musí být k dispozici velký soubor případů, které budou mít omezený počet faktorů, schopných ovlivnit výsledky rozhodování. V civilních sporech, jak Campbell dále konstatuje, není dostatečný počet případů. Chen a kol. (2021) upozorňují dále na fakt, že rozhodnutí umělé inteligence není dle jimi provedeného výzkumu vnímáno jako stejně spravedlivé v porovnání s rozhodováním lidských soudců, byť existují patrně jisté kulturní rozdíly dle jednotlivých zemí, kde je umělá inteligence v justici širěji využívána.

III. Využití umělé inteligence v justici

Jak již bylo naznačeno v předcházející kapitole, v justici se napříč jednotlivými státy používá v současné době již mnoho systémů umělé inteligence. Můžeme je rozdělit na ty, které jsou toliko

podpůrné a používají se pro ulehčení a zefektivnění administrativních procesů, na ty, které nerozhodují, ale napomáhají řešení sporů – viz. například systém Smartsettle One, o kterém hovoří např. zmiňovaná Vasdani (2019) či nizozemský systém Rechtwijzer pro potřeby rozváděcích se párů. Dále můžeme klasifikovat systémy predikční, které napomáhají soudcům v rozhodovací činnosti tak, jako tomu bylo kupříkladu u citovaného případu Wisconsin vs. Loomis, který se dostal až k nejvyššímu soudu z důvodu uplatnění opravných prostředků, kdy obžalovaný nesouhlasil s rozsudkem, založeným na predikci elektronického systému, který jej vyhodnotil jako osobu rizikovou s pravděpodobností spáchání dalších trestných činů. Napadána byla neobjektivita z důvodu nemožnosti prozkoumat, jak systém rozhoduje a dále proto, že tento systém (již zmiňovaný COMPAS) při svém rozhodování bere v potaz také pohlaví a rasu, což sejevilo v dané kauze jako diskriminační.

Vedle těchto pomocných systémů se ovšem vedou debaty také o tzv. elektronických soudcích, kteří by v budoucnu mohli potenciálně nahradit v určitých oblastech výkon státní justice. V současné době se takové systémy testují v Číně, ovšem velmi často je zmiňováno také Estonsko, které zvažuje elektronickou justici (soudní rozhodnutí, produkovaná umělou inteligencí) u bagatelních sporů. Doposud samozřejmě ke spuštění podobného systému nepřikročilo a zkoumá podmínky, jak plyne z odkazu na stránky estonského Ministerstva spravedlnosti v úvodu tohoto článku. Zavedení elektronického soudce je totiž v podmínkách demokratického právního státu velmi spornou záležitostí. Dle zprávy, vypracované pro německý Spolkový sněm, týkající se užití umělé inteligence v justici, je rozlišována dvojí rovina – v té první rozhoduje umělá inteligence na stejné úrovni, jako člověk, v té druhé hraje podpůrnou roli. Dle názoru autorů zprávy je užití plnohodnotné umělé inteligence v oblasti justice v současné době nemožné.

Základním problémem je otázka individuálního posouzení případu, který doposud provádí lidský soudce. Na lidském faktoru při soudním rozhodování je celý systém postaven. Předpokládá se nejen vysoká odborná erudice osoby soudce, ale také vysoký morální kredit a schopnost citlivě zhodnotit všechny okolnosti věci, kterou má soudce předloženo k rozhodnutí.

Právě tento hodnotící faktor je dle mínění autorů shora uvedené studie, ale také například dle předsedy Vyššího zemského soudu Kai-Uwe Theeda (*Skepsis gegenüber Einsatz künstlicher Intelligenz in Justiz, beck- aktuell, 2022*)

To zmiňovaná Čína pokročila ve vývoji i užití systémů umělé inteligence mnohem dál. Již od 80. let vyvíjí systémy pro použití při soudním rozhodování, například matematický systém, který byl schopen vynášet rozsudky ve věcech krádeže. Kromě toho používá čínská justice různé analytické programy a vyhodnocovací algoritmy, a to zejména v trestních záležitostech, jak uvádí XU et. al (2022).

V případě těchto podpůrných systémů a predikčních systémů, které mají soudci pomoci s vynesemím rozsudku či uložemím adekvátního trestu se jedná o obdobu amerického systému COMPAS.

Nicméně ani v Číně nejsou jednostranně nakloněni možnosti, že bude umělá inteligence rozhodovat v pozici soudce, zejména v trestních věcech, a jak uvádí například Shi (2022), při možnosti ponechání rozhodovacího procesu na umělé inteligenci je zapotřebí velké opatrnosti s ohledem na jistou nepřezkoumatelnost a nejasnost při rozhodování algoritmu. Shi volá po tom, aby byla zajištěna transparentnost v tom smyslu, že bude postup elektronického soudce přezkoumatelný a bude zřejmé, jakými úvahami se řídil a z čeho vycházel.

Tato část potenciálního elektronického soudnictví je dle mého názoru nejproblematičtější stránkou jinak lákavé příležitosti, jak urychlit a zjednodušit soudní řízení. Podstatou strojového učení, jak bylo již zmíněno shora, je vstupní objem základních dat, dle kterých se samoučící algoritmus rozhoduje. Žádný z trestních případů však není stejný. Může vykazovat jisté podobnosti, avšak každý pachatel je veden zcela specifickými pohnutkami, existují zde jiné přitěžující či polehčující okolnosti apod. V civilním řízení je potom situace obdobná. Zde mám na mysli kompletní občanskoprávní agendu v tom smyslu, v jakém ji známe z České republiky, resp. z kontinentálního právního systému.

Pokud v současné době velmi zdráhavě a opatrně zavádí řada států autonomní systémy do oblasti dopravy či jako asistenci při vyřizování rutinní správní agendy, a i v tomto případě panují obavy a zvýšená opatrnost, zdá se být odvážný přístup americké či čínské justice, používající umělou inteligenci i k činnostem hodnotícím, jako velmi uspěchaný. Pokud není možno posoudit jakým způsobem přesně umělá inteligence došla ke svému závěru, tedy k vynesení hodnotícího soudu o pachateli či účastníku řízení, není možno za těchto okolností konstatovat dle zásad kontinentálního systému, že je zachováno právo na spravedlivý proces.

IV. Překážky, bránící využití umělé inteligence k prediktivním či rozhodovacím činnostem v rámci české justice

Česká justice pozvolna zavádí v rámci elektronizace mechanismy – například elektronický platební rozkaz, inteligentní formuláře pro podání přihlášky pohledávek do insolvenčního řízení apod., která mají urychlit a zjednodušit dosavadní těžkopádné a zdlouhavé procesy. K možnosti, že by samoučící se algoritmus vystupoval v roli jakéhosi prediktora, konzultanta či snad entity, která nahradí lidského soudce, prozatím nepřikročila a nevede se ani v současné době vážná debata, která by tuto možnost připustila. Je možno konstatovat, že úroveň odborné debaty o zavedení umělé inteligence v justici v zásadě odpovídá té německé, tedy pomocné systémy, které budou zefektivňovat práci soudců a justičního systému obecně, jsou vítány, k možnosti, že by se využívala umělá inteligence přímo k rozhodování, je justiční soustava zdrženlivá.

Přísná pravidla pro užití systémů umělé inteligence v oblasti veřejného práva prosazuje také kupříkladu Evropský parlament. V Usnesení Evropského parlamentu ze dne 6.10.2021 o umělé inteligenci v trestním právu a jejímu využívání policií a soudními orgány v trestních věcech (2020/2016(INI)), kdy se toto Usnesení věnuje otázkám shromažďování dat, zavádění systému rozpoznávání obličejů apod., kdy striktně varuje před možností zneužití těchto moderních technologií.

Nutno podotknout, že tuzemský právní systém klade zavedení umělé inteligence v roli soudce či v pomocné roli dle shora uvedených možností, zásadní překážky. Jedná se o překážky v rovině práva ústavního, ale také občanského či trestního. Podrobněji si dovoluji je níže přiblížit.

a) ústavní překážky

Zde je nutno poukázat Ústavu České republiky (zákon č. 1/1993 Sb.) a na hlavu IV. – Moc soudní a konkrétně na článek 93 odst. 2 Ústavy, který říká, že: „*Soudcem může být jmenován bezúhonný občan, který má vysokoškolské právnické vzdělání*“. U umělé inteligence není tento požadavek naplněn, a ani logicky naplněn být nemůže. Zavedení umělé inteligence do role subjektu rozhodujícího o vině a trestu či o nárocích v civilním řízení není v danou chvíli možná ani z hlediska Ústavy.

Dále je nezbytné se podívat také na ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listinu základních práv a svobod (dále jen LZPS) a speciálně potom na Hlavu V. zakotvující právo na soudní a jinou právní ochranu. Článek 38 odst. 2) LZPS stanoví, že každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti, aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. V případě, že by věc rozhodoval samoučící se algoritmus, tedy umělá inteligence v roli soudce, potom by mohl být tento článek naplněn jen obtížně. Již autoři článků, na které jsem odkázal v předcházejících odstavcích – například XU aj., ale také fungování prediktivního systému COMPAS v USA ukazuje, že proces rozhodování umělé inteligence a proces její predikce je velmi nepřehledný a v mnoha případech nelze ověřit a zjistit, jak a proč tento elektronický systém dospěl k příslušnému závěru. Jakým způsobem by se tedy mohl účastník řízení vyjádřit k důkazům a skutečnostem, když následně nebude detailně znám rozhodovací proces algoritmu?

Umělá inteligence a samořiditelné systémy pracují, jak již bylo řečeno, s jakýmsi základním „balíkem“ vstupních dat, obsahujících v případě justičních prediktivních systémů obsah spisů obdobných případů z minulosti, z oblasti, ve které má prediktivní či rozhodovací systém vynést

hodnotící soud. Tento model ovšem musí nutně vykazovat jistou dávku rigidity, jelikož není schopen pružně reagovat na společenské změny, vyhodnocovat všechny okolnosti případu, který, byť by je zařazen pod stejnou skutkovou podstatu, vykazuje odlišné znaky u motivu pachatele apod. Domnívám se, že hodnotící systém, obdobný systému COMPAS, případně systémy, jaké jsou testovány v Číně, nevyhovují tuzemskému právu na soudní a jinou právní ochranu. Toto právo, zakotvené v Listině základních práv a svobod v článku 36 konstatuje, že *„Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.* Samotné konstatování *nestranný a nezávislý* soud dle mého názoru téměř vylučuje aplikaci podobných prediktivních či rozhodovacích systémů v justici, které by rozhodovaly ať již civilní, případně trestní záležitosti. Za současného stavu vývoje těchto systémů, kdy není možno přezkoumat nade vší pochybnost, proč umělá inteligence postupovala právě tak, jak postupovala a proč dospěla k danému závěru, nelze hovořit o nestranném a nezávislém soudu.

Systém, ať již prediktivní či rozhodovací, je vždy odvislý od množství dat, kterými je naplněn. Žádný autonomní systém umělé inteligence není v současné době, a to ani v zahraničí, provádět hodnotící činnost a vyvozovat hodnotové soudy, případně aplikovat nový pohled na projednávanou problematiku, ale vychází jen z objemu dat, která má k dispozici z minulosti. Jak trestní právo, tak i civilní právo předpokládá na úrovni rozhodovacího subjektu lidského soudce, který bude nadán nejen odbornými znalostmi a daty, ale také jistými osobnostními charakteristikami, a nyní nemám na mysli jen bezúhonnost, které umožní citlivě a erudovaně posoudit rozhodovanou věc.

Z hlediska ústavního práva, kdy je Ústavou zaručena nezávislost soudu, který rozhoduje toliko na základě zákona a v jeho mezích, přičemž je explicitně stanoveno, že soudcem je člověk – osoba bezúhonná, jmenovaný prezidentem na dobu neurčitou po splnění zákonem stanovených podmínek, dále je stanoveno, že soud dbá na rovnost účastníků, věc projedná (až na výjimky) veřejně, včetně vyhlášení rozsudku aj., je zcela vyloučeno bez rozsáhlých změn Ústav a Listiny základních práv a svobod vůbec uvažovat o tom, že by umělá inteligence působila v rozhodovací roli v soudním řízení, a to jak civilním, tak trestním.

b) zákonné překážky

Vedle ústavních překážek užití umělé inteligence v roli soudce, existují pochopitelně i překážky, které vyplývají z běžných zákonů, zejména z procesních předpisů, tedy občanského soudního řádu či trestního řádu. Tyto překážky je možno spatřit již v základních zásadách, na kterých to které právní odvětví stojí. Jednou z nejvýznamnějších je v této souvislosti zásada volného hodnocení důkazů. Jedná se o vyjádření rozvažovací činnosti konkrétního soudce (v trestním řízení potom všech orgánů činných v trestním řízení), která je de facto kombinací znalosti zákona a osobnostních dispozic, úzce souvisí zásada volného hodnocení důkazů, která je obsažena jak v právu trestním, tak v právu civilním. Ustanovení § 2 odst. 6 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů stanoví, že: *„Orgány činné v trestním řízení hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu.“* Jak uvádí ve svém komentáři k trestnímu řádu Šámal (2013), zásada volného hodnocení důkazů, cituji: *„...nutí orgán činný v trestním řízení přihlídnout k okolnostem konkrétního případu, k jeho zvláštnostem a charakteristickým rysům, čímž brání mechanickému postupu při hodnocení důkazů.“*

Tato zásada prakticky neumožňuje, i kdybychom odhlédli od ústavních překážek, použít autonomní systém umělé inteligence v rozhodovacím procesu. Tento totiž nutně postupuje mechanicky – vyhodnocuje data, která má k dispozici z minulých případů a na jejich základě vytváří nové rozhodnutí, které ovšem nezohledňuje a ani nemůže zohlednit individuální aspekty nového případu, jako jsou okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobnost pachatele, pohnutky, motiv aj.

V právu civilním se k problematice zásady volného hodnocení důkazů vyjádřil přílehavě Ústavní soud ve svém nálezu č. II. ÚS 127/96, kdy poukázal jednak na ustanovení § 120 odst. 1 a 132 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů, ze kterých plyne, že je, cituji: *„...obecný soud povinen zvažovat v každé fázi řízení, které důkazy je třeba provést, zda a nakolik je potřebné dosavadní stav dokazování doplnit a posuzuje důvodnost návrhů stran na doplnění*

dokazování. Provedené důkazy soud hodnotí dle své úvahy.“ Při tomto procesu je povinen dbát na dodržování rovnosti účastníků řízení. I zde se tedy předpokládá osobní účast soudce na rozhodování a procesu posuzování všech důkazů.

Ani v rámci civilního řízení tedy není možno uvažovat o tom, že by do rozhodovacího procesu přímo vstoupila umělá inteligence tato rozhodnutí sama o sobě vydávala.

Mohlo by se zdát, že účast osobního prvku soudce – člověka by mohla být nahrazena umělou inteligencí všude tam, kde dnes rozhodují vyšší soudní úředníci, například při vydávání platebních rozkazů apod. Jedná se víceméně o stejnou agendu, v rámci které uvažuje o využití umělé inteligence také výše zmiňované Estonsko, či kde se již několik let využívá umělá inteligence v soukromém rozhodčím řízení (viz příklad z Nizozemí). Při bližším prozkoumání však musíme dojít ke stejnému závěru, k jakému jsme došli v případě soudců. Zákon o vyšších soudních úřednících (*zákon č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství a o změně souvisejících zákonů*) stanoví v § 2 odst. 1, že se vyšším soudním úředníkem může stát občan České republiky, který je bezúhonný, úspěšně ukončil studium vyšších soudních úředníků a splnil další, zákonem stanovené podmínky.

Tento vyšší soudní úředník pak provádí rozhodování v přidělených věcech opět toliko na základě zákona a v jeho mezích a pokud se jedná o věc právně a skutkově složitou, je povinen ji předložit profesionálnímu soudci (viz ustanovení § 7 citovaného zákona). I kdybychom tedy uvažovali o nahrazení vyšších soudních úředníků umělou inteligencí, pořád narážíme na překážky, související s odbornou erudicí lidského faktoru, s individuálním posouzením dané věci apod. Nelze předpokládat, že umělá inteligence by byla schopna posoudit, co ještě je a co již není věc, spadající svou právní a skutkovou složitostí do kompetence vyšších soudních úředníků.

I působení vyšších soudních úředníků potom úzce souvisí s nezávislostí moci soudní tak, jak ji presumuje Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod.

Pokud by byla umělá inteligence zapojena do rozhodovacího procesu, který předpokládá individuální hodnocení a posuzování všech okolností případu, jak bylo nastíněno výše, potom by přešla na tuto umělou inteligenci i odpovědnost za výsledek této činnosti. Jistě, finální odpovědnost za nesprávné rozhodnutí by nesl stát, nicméně velmi podstatnou roli by zde hrál soukromý subjekt – tvůrce autonomního rozhodovacího algoritmu (soudce – umělé inteligence). Ten by nesl odpovědnost za vložená vstupní data, za nastavení celého systému, jakož i za celé fungování elektronického soudce (údržba software apod.). Do výlučné kompetence moci soudní, která je a musí být nezávislou složkou státní moci, by se tak dostal soukromý subjekt – společnost, která na zakázku vytvoří daný systém. Jedná se o věc velmi spornou a v současných podmínkách jen těžko představitelnou.

V. Závěr

Meze využití umělé inteligence jsme si stručně nastínili v předcházejících odstavcích. Nyní se zaměřím na reálné možnosti využití umělé inteligence v justici. Prvopočátky aplikace inteligentních systémů lze spatřovat v elektronizaci justice jako takové. Soudy začaly používat elektronický platební rozkaz, elektronické systémy jsou využívány jako databáze, informační systémy, ze kterého je čerpána aktuální judikatura, právní předpisy apod. (kupříkladu ASPI aj.).

Zajímavý je přístup našich západních sousedů, Spolkové republiky Německo, kde se v současné době vyvíjí několik systémů umělé inteligence pro účely použití v justici. Vesměs jde o tzv. „asistenty“, tedy systémy pomocné, které nejsou určeny k rozhodování. Jedná se kupříkladu o právní chatbot, který by měl sloužit jako návodný pro vyplňování elektronických formulářů, systém rozpoznávání hlasu pro účely protokolace apod. (*Einsatz von KI und algorithmischen Systemen in der Justiz*).

Z citovaného materiálu však také zaznívá varování před možnými dopady neuváženého využívání umělé inteligence pro rozhodování, kdy by byly porušeny německé ústavní i zákonné principy

a ustanovení, kdy se jedná o obdobná pravidla, jaká máme pro soudní soustavu nastavena také v České republice.

V souvislosti s užitím autonomních systémů umělé inteligence bude významným zpřesňujícím předpisem navrhované Nařízení Evropského parlamentu a Rady, kterými se stanoví harmonizovaná pravidla pro umělou inteligenci (Akt o umělé inteligenci) ze dne 21. 4. 2021 – 2021/0106 (COD), který byl již projednáván také českým Parlamentem. Tento harmonizační akt má přinést jednotná pravidla pro nakládání s umělou inteligencí, zejména co se týče jejího užití v rámci složek státu. Návrh Nařízení pracuje s termínem „vysoce rizikové systémy umělé inteligence“ a řadí k nim například ty, které se používají pro hodnocení osob pro účely úvěru, pojištění aj., kde by mohlo docházet k diskriminaci, systémy, které by měly sloužit k výkonu spravedlnosti, zejména systémy, které by měly poskytovat pomoc při výkladu práva, systémů anonymizace soudních rozhodnutí apod. Nařízení ve své důvodové zprávě upozorňuje na rizika, která jsou spojena s ohrožením demokracie a právního státu.

Tyto dvě posledně jmenované skutečnosti je možno použít k hodnocení amerického prediktivního systému COMPAS, o kterém jsem hovořil v úvodu tohoto článku. Pokud není zaručena opravdu důsledná kontrola toho, jak systém pracuje, jak vyhodnocuje jednotlivé případy, z čeho vychází při predikci možného zavadového chování toho kterého jedince, není možno jej v podmínkách české, potažmo evropské justice použít. Každý takovýto prediktivní algoritmus, jak již bylo řečeno, vychází z určitého objemu vstupních dat a zde určitého množství dříve řešených kauz. Pokud neexistuje kontrola toho, zda jsou data vyvážená z hlediska rovnosti jednotlivých sociálních, etnických, náboženských a jiných skupin ve společnosti, z hlediska genderové rovnosti aj., potom nemůžeme nikdy mít jistotu, že systém nesklouzne k diskriminaci některé z těchto skupin obyvatel a bude je poškozovat do doby, než se případně nesprávné nastavení odhalí. Vzhledem k tomu, že podobné systémy jsou vyvíjeny a provozovány zpravidla soukromými společnostmi, nabízí se otázka – budou mít tyto zájem na odhalení vad systému, který mohl způsobit za dobu vadného nastavení astronomické škody? Bude snaha přijmout odpovědnost a napravit chybné parametry nebo převáží snaha o utajení této skutečnosti? Toto jsou velmi závažné otázky do budoucnosti. Je nepochybné, že autonomní systémy, které jsou schopny vynášet rozhodnutí ve věcech civilních i trestních již existují, testují se, případně se využívají v soukromé sféře v rovině rozhodčího řízení nebo – jak ukazuje případ Číny, také na úrovni výkonu státní moci. Než bude možno prohlásit tyto systémy za opravdu bezpečné a než je bude možno v podmínkách Evropské unie a České republiky plně integrovat do složek, které rozhodují autoritativně o právech a povinnostech, bude zapotřebí jejich rozsáhlého testování. Dále si jejich zavedení vynutí dalekosáhlé změny legislativy, od ústavních předpisů, až po zákony a předpisy prováděcí. Velmi důkladně bude muset být vyřešena také otázka odpovědnosti za vady rozhodnutí autonomní inteligence.

Literatura

Beck-aktuell (2022). *Skepsis gegenüber Einsatz künstlicher Intelligenz in Justiz*. Dostupné z <https://rsw.beck.de/aktuell/daily/meldung/detail/skepsis-gegenueber-einsatz-kuenstlicher-intelligenz-in-justiz> (8. 8. 2022).

Campbell, R. W. (2020). Artificial intelligence in the courtroom: The delivery of justice in the age of machine learning. *Colorado Technology Law Journal*, 18, 323-349.

Chen, B. M., Stremitzer, A., Tobia, K. 2021. Having Your Day in Robot Court. *Harvard Journal of Law & Technology, Forthcoming, UCLA School of Law, Public Law Research Paper*, University of Hong Kong Faculty of Law Research. Dostupné z <https://ssrn.com/abstract=3841534> (18. 7. 2022).

Deutscher Bundestag (2021). *Künstliche Intelligenz in der Justiz, Internationale Überblick*. Dostupné z <https://www.bundestag.de/resource/blob/832204/6813d064fab52e9b6d54cbbf5319cea3/WD-7-017-21-pdf-data.pdf> (30. 8. 2022).

- Kistemaker, L. (2021). Rechtwijzer and Uitelkaar. nl. Dutch Experiences with ODR for Divorce. *Family Court Review*, 59(2), 232-243. Dostupné z <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/fcre.12570> (26. 7. 2022).
- Legg, M., Bell, F. (2019). Artificial Intelligence and the Legal Profession: Becoming The AI-Enhanced Lawyer. *University of Tasmania Law Review*, 38(2), 34-59, UNSW Law Research Paper No. 20-63. Dostupné z <https://ssrn.com/abstract=3725949> (26. 7. 2022).
- Lichovník, T. 2018. Umělá inteligence v justici? *Právní prostor*. Dostupné z <https://www.pravniprostor.cz/nazory/autor-2/umela-inteligence-v-justici> (12. 7. 2022).
- Maclean, M., Dijksterhuis, B. 2019. *Digital Family Justice: From Alternative Dispute Resolution to Online Dispute Resolution?* Bloomsbury Publishing, 2019.
- Nakad-Weststrate, H., Jongbloed, T., Herik, H. J., Abdel-Badeeh Salem, M. (2015). Digitally Produced Judgements in Modern Court Proceedings. *International Journal for Digital Society*, 6(4), 1102-1112. Dostupné z doi:10.20533/ijds.2040.2570.2015.0135 (11. 1. 2022).
- Nález Ústavního soudu II.ÚS 127/96.
- Neff, G., Nagy, P. (2016). Talking to Bots: Symbiotic Agency and the Case of Tay. In *International Journal of Communication*. 10, 4915-4931.
- Rechtsanwltskammer Düsseldorf (2022). *Einsatz von KI und algorithmischen Systemen in der Justiz*. Dostupné z <https://www.rak-dus.de/einsatz-von-ki-und-algorithmischen-systemen-in-der-justiz/> (17. 8. 2022).
- Shi, J. (2022). Artificial Intelligence, Algorithms and Sentencing in Chinese Criminal Justice: Problems and Solutions. *Criminal Law Forum*, 33(2), 121-148. Dostupné z doi:10.1007/s10609-022-09437-5 (8. 8. 2022).
- Sourdin, T. (2021). Judge v robot? Artificial intelligence and judicial decision-making. *Handbook for Judicial Officers*. Dostupné z https://www.judcom.nsw.gov.au/publications/benchbks/judicial_officers/judge_v_robot.html (14. 7. 2022).
- Šámal, P. a kol. (2013). *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck.
- Taylor Alexandra (2020). *AI Prediction Tools Claim to Alleviate an Overcrowded American Justice System...But Should they be Used?*. Dostupné z <https://stanfordpolitics.org/2020/09/13/ai-prediction-tools-claim-to-alleviate-an-overcrowded-american-justice-system-but-should-they-be-used/> (8. 8. 2022).
- Vasdanti, T. 2019. From Estonian AI judges to robot mediators in Canada, U.K. *The Lawyer's Daily*. Dostupné z <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/12997> (10. 7. 2022).
- Xu, Z., Zhao Y., Deng, Z. (2022). The possibilities and limits of AI in Chinese judicial judgment. *AI & SOCIETY*. 37, 1601–1611 Dostupné z <https://doi.org/10.1007/s00146-021-01250-9> (8. 8. 2022).
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.
- Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád.
- Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.
- Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých Zákonů.
- Zákon č. 121/2008 Sb., O vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství a o změně souvisejících zákonů.

Zhang, S. X., Roberts, R. E. L., Farabee, D. (2014). An Analysis of Prisoner Reentry and Parole Risk Using COMPAS and Traditional Criminal History Measures. *Crime & Delinquency*, 60(2), 167–192. Dostupné z <https://doi.org/10.1177/0011128711426544> (8. 8. 2022).